In this article based on the Russian-language works of V. V. Nabokov are analyzed the lexemes, the comparative meaning of which is expressed by derivational means.

***Key words**: comparison, derivational meaning, adjective, adverb, suffix.*

Аскерова І. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СЕМАНТИЧНИЙ ОБСЯГ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ КОРЕЛЯТІВ СПІЛЬНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Стаття присвячена контрастивному описові значеннєвої структури лексичних корелятів праслов'янського походження в українській та польській мовах, що перебувають у відношеннях семантичного включення.

***Ключові слова**: семантичний обсяг, семантична структура, внутрішня форма, корелят, когнат.*

Дослідження семантичних відношень між генетично спорідненими лексемами, з'ясування особливостей їхньої взаємодії становить важливий напрямок сучасної порівняльної лексикології, а також має безпосереднє прикладне застосування у лінгводидактиці, зокрема у процесі викладання слов'янських мов.

Як відомо, ці мови характеризуються значним ступенем близькості, що дозволяє їхнім носіям без спеціальної філологічної підготовки розумітися у нескладних комунікативних ситуаціях, а звідси й стереотип про "легкість" вивчення цих мов. Причиною цього, як зазначає проф. Т. О. Черниш, є "відносно недавній поділ праслов'янської мовної спільності на окремі мови, у результаті якого процес диференціації мов слов'янської групи просунувся наперед не так далеко, як в інших мовних групах індоєвропейської сім'ї. Не останнім є тут також і фактор ареальної суміжності цілої низки слов'янських мов та діалектів" [6].

З одного боку, подібність близькоспоріднених мов, звісно, полегшує процес оволодіння ними; з іншого ж боку, вона приносить певні складності, спричинені помилковим змішуванням явищ двох мовних систем, тобто інтерференцією. Найбільш "загрозливою" є інтерференція лексична, адже формальна подібність генетично споріднених слів часто призводить до ототожнення й нівелювання тих значеннєвих відмінностей і нюансів, які існують у їхній семантичній структурі. Як наслідок – потенційна можливість неправильного вживання таких слів в усному й писемному мовленні, неадекватної їхньої передачі при перекладі тощо.

Як слушно зауважує М. П. Кочерган у своїй розвідці, присвяченій оглядові здобутків і перспектив зіставного мовознавства в Україні, "більшість досліджень стосується української й російської мов, далі ідуть зіставні дослідження української й англійської мов. Що ж до інших мов, навіть тих, що вивчаються у середніх і вищих навчальних закладах нашої держави, то вони залучені до зіставних досліджень недостатньо" [2, с. 20]. Це твердження є справедливим і по відношенню до польської мови. Незважаючи на давні традиції зацікавлення польською мовою в Україні, на сьогодні, на жаль, бракує комплексних монографічних праць, присвячених вивченню польської та української лексичних систем у компаративно-типологічному висвітленні.

Метою пропонованої розвідки є контрастивний аналіз семантичного обсягу українсько-польських лексичних корелятів спільнослов'янського походження.

Об'єктом аналізу обрано полісемічні лексичні відповідники (іменники), утворені на базі праслов'янських коренів, а **предметом** – їхня семантична структура, походження й внутрішня форма.

Матеріалом дослідження слугували лексикографічні джерела: Кононенко І., Співак О. "Українсько-польський словник міжмовних омонімів та паронімів" [1], "Етимологічний словник української мови" [2] та Борись В. "Słownik etymologiczny języka polskiego" [3].

Проблема встановлення загальноприйнятих типів міжмовних відношень залишається досі відкритою для порівняльної лексикології. Як слушно зазначає В. М. Манакін, причиною такої ситуації є велика кількість різновидів семантичних кореляцій. Кожний, фактично, приклад зіставлення лексичних відповідників має свої неповторні особливості, які лише умовно можна "підігнати" під певну узагальнену модель [3, с. 122]. Тим не менше, у контрастивній лексикології, а також у теорії перекладу міжмовні лексико-семантичні відношення найчастіше зводяться до трьох основних типів:

1) Повний збіг (еквівалентність).

2) Частковий збіг, що має свої різновиди – включення і перетинання.

3) Неспівпадання (виключення).

Зупинимося детальніше на аналізові випадків часткового збігу – включення. Відношення включення означає, що у значенні слова однієї мови міститься більше сем, ніж у значенні слова-відповідника іншої мови, тобто до семного складу значення слова мови А входять усі значення слова мови В плюс ще додаткові семи (сема) або навпаки. У залежності від характеру додаткових сем у групі українсько-польських лексичних відповідників можна виділити кілька підгруп:

Кореляти, що мають в одній з мов додаткові конкретні семи. Як показав наш аналіз, ця група є найчисельнішою.

Байка – bajka. Обидва слова зводяться до дієслова псл. **bajati* "говорити, розповідати; вигадувати" [ЕСУМ І, с. 157; Boryś, с. 20] й мають два спільні значення "невеликий віршований повчальний твір алегоричного змісту", "вигадка, розповідь про те, чого насправді не було", пор. укр. *байки Л. Глібова; байка про вовка та ягня; це не байка, а правда; пол. bajki Ezopa; nie opowiadaj mi tu bajek.* Однак, польська лексема має ще один зміст "розповідний народно-поетичний або літературно-писемний твір про вигадані події", що відповідає укр. *казка* ← *казати* "говорити, розповідати" ← псл. **kazati* "показувати" [ЕСУМ ІІ, с. 341], пор. *bajka o Kopciuszku, o smoku, o kocie w butach.*

Біляк – bielak. Спільний сегмент значення – "заєць, що має біле хутро", пор. укр. *біляки бігали по полю*; пол. *bielaki skubały liście kapusty*. Як свідчить прозора внутрішня форма аналізованої лексеми, назва тварини мотивована її білим кольором. Український корелят має ще три ЛСВ, що зберігають первинне значення етимона. Кожний з них супроводжується відповідним кваліфікатором: 1. розм., рідко "тварина білої масті, птах з білим опереннням" (*коти-біляки*); 2. бот. (*Boletus*) "білий гриб" (*збирати біляки*); 3. іст., зневажл. "білогвардієць" (*біляки наступали на місто*).

Бик – byk. Як в українській, так і в польській мові обидві лексеми позначають велику свійську рогату тварину; самця деяких порід диких рогатих тварин: укр. *племінний бик; бик зубра, бізона, лося*; пол. *Byk przeżył korridę*. Назва бика походить від псл. **bykъ*, що утворене від звуконаслідувального кореня псл. **bъk-*, який зберігається також у дієслові **bukati*, *bykati* "голосно ревти" [ЕСУМ І, с. 182; Boryś, с. 48-49]. Поряд

з цим первинним значенням польське слово має переносний сенс "груба орфографічна помилка": *narobić byków w dyktandzie*. Крім того, пол. *Byk* функціонує як назва сузір'я та знака зодіаку (укр. *телець*): *Jestem spod znaku Byka*.

Тхір – tchórz. Ці лексеми є континуантами псл. **dъchorь* й означають у сучасних українській та польській мовах хижого звірка родини куницевих з коштовним пухнастим хутром (укр. *Піймати тхора*; пол. *Nie należy straszyć tchórza*). Однак, польське слово містить у своїй семантичній структурі додатковий сенс "боягуз" (пол. *Aktor filmów akcji w życiu prywatnym okazał się tchórzem*). Така негативна конотація у польській мовній свідомості пов'язана, на нашу думку, з властивістю залоз тхора виділяти неприємну смердючу рідину. Ця фізіологічна ознака покладена й в основу внутрішньої форми зооніма, оскільки він походить від псл. **dъchnǫti* "виділяти (неприємний) запах" [Boryś, с. 629].

Видавництво – wydawnictwo. Обидва слова-відповідники утворені від дієслів укр. *видавати*, пол. *wydawać* ← псл. **dati, davati* [ЕСУМ ІІ, с. 15; Boryś, с. 110]. Вони стосуються друкарської сфери й мають спільну семантику "установа, що видає різні види друкованих творів". Значеннєвий обсяг польського слова ширший, оскільки він містить сему "книжка, часопис; публікація", пор. укр. *видання*. До цієї тематичної групи належать також кореляти ***наклад – nakład*** ← укр. накладати, пол. *nakładać*, що зводяться до дієслова псл. **klasti* "класти". Обидві лексеми позначають кількість примірників одного періодичного видання або книжки; тираж (укр. *Наклад словника – тисяча примірників*, пол. *Książka wyszła dużym nakładem*). Крім наведеного значення, польська лексема має сенс "видання кимось твору за власний рахунок" (пол. *Powieść ukazała się nakładem Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych*). Ще один зміст аналізованої лексеми не пов'язаний зі сферою книгодрукування, а саме "затрати коштів, роботи, енергії і т.ін. для виконання якогось завдання" (пол. *Wzrost nakładów na szkolnictwo*).

Семантика дії за значенням вербатива *класти* лежить в основі внутрішньої форми наступної пари лексичних відповідників: укр. ***виклад*** – пол. ***wykład***. Сенс, що є спільним для обох корелятів, – "письмова чи усна розповідь, опис, передача якихось фактів, матеріалів тощо; манера опису" (*популярний виклад теорії, незвична форма викладу; sposób wykładu materiału*). У польській мові лексема *wykład* означає також усне подання навчального предмета викладачем, лекцію. Зауважимо, що запозичене з латини пол. *lekcja* використовується на позначення шкільного уроку.

Виліт – wylot. Ця пара девербативів має спільний елемент семантики "дія за значенням дієслова вилітати – летіти, покидаючи місце свого перебування" ← псл. **letěti, *lětati* "літати, пурхати" (*виліт літака, підготовка до вильоту; wyloty do Kijowa są w czwartki i piątki*). На основі цього первинного значення у польської лексеми розвинувся вторинний метафоричний сенс "кінцева частина якогось отвору, каналу, труби і т.ін., через які щось виходить, вилітає назовні; вихідний отвір, кінець чогось" (*wylot tunelu, komina, pionów wentylacyjnych. Wylot doliny, kanionu. Wylot ulicy*).

Вишняк – wiśniak. Обидва іменники утворені від слова *вишня* (пол. *wiśnia*), що зводяться до псл. **višьnja* "плодове дерево та плід цього дерева" й означають вишневу наливку, вишнівку (укр. *пити вишняк*, пол. *kieliszek wiśniaku*). За українською лексемою закріплений також зміст "садок з вишневих дерев або молода вишнева порість", пор. також *вишник*.

Наступні кореляти ***груша – grusza*** є континуантами псл. **gruša*, в обох досліджуваних мовах вони позначають садове та лісове фруктове дерево (укр. *Дика груша*, пол. *Rozłożysta grusza*). Однак, в українській мові *груша* – це також плід цього

дерева, що має форму заокругленого конуса (укр. *Солодка груша*). Крім того, українська лексема має метафоричний зміст "предмет, що має форму груші" (укр. *Боксерська груша*). У польській мові на позначення плода використовується дериват із суфіксом *-k-gruszka*.

Віз – wóz. Спільне значення для цієї пари відповідників – "засіб пересування на чотирьох колесах з кінною або воловою тягою, здебільшого для перевезення вантажів" (укр. *повний віз картоплі / овочів; запрягати коней у віз; їхати возом;* пол. *wóz z sianem / węglem; wóz skrzypi / turkocze*). Лексеми утворені від дієслів укр. возити, пол. *wozić* ← псл. **vezti* "везти" [ЕСУМ І, с. 345; Boryś, с. 709], тобто первинно **vozъ* – це те, на чому щось везуть. У сучасній польській мові (у її розмовному варіанті) лексема *wóz* використовується на позначення автомобіля (*prowadzić wóz; przyjechać nowym wozem*), а також транспортного засобу спеціального призначення" (*wóz strażacki, transmisyjny*).

Гарячка – gorączka. Обидва іменники утворені на основі дієслова псл. **gorěti* "горіти" й позначають підвищену температуру тіла, жар (укр. *У нього грип, гарячка 39,* пол. *Gorączka rośnie / spada*), а також у переносному сенсі – стан великого збудження, напруження, піднесеної діяльності (укр. *Передвиборча гарячка*, пол. *Gorączka przedświątecznych zakupów*). Семантика української лексеми ширша, бо містить ще одну сему, пов'язану зі значенням високотемпературного впливу, а саме "хвороба, що супроводжується високою температурою; пропасниця" (укр. *Хворий на гарячку*).

Гірчиця – gorczyca. Як українська, так і польська лексеми означають трав'янисту олійну рослину з родини хрестоцвітних (укр. *Ішов через поле, засіяне гірчицею*, пол. *Zasiać 10 arów gorczycy*). Ознака, що покладена в основу внутрішньої форми цієї назви, – характерний гіркий смак, властивий денотатові. В українській мові гірчицею називається також приправа, зроблена на основі цієї рослини (укр. *Смажену ковбасу їдять з гірчицею чи кетчупом*). Польський корелят такої семантики не має, на позначення приправи у польській мові функціонує запозичене з італійської слово *musztarda*. Слов'янська назва аналізованої рослини походить від прикметника псл. **gorьkъ* "гіркий", що, у свою чергу, зводиться до дієслова псл. **gorěti* "горіти" [ЕСУМ І, с. 516; Boryś, с. 172]. Таким чином, кореляти *гарячка – gorączka* та *гірчиця – gorczyca* є етимологічно спорідненими лексемами, континуантами одного кореня зі спільною семантичною рисою високотемпературного впливу.

Затока – zatoka. Обидва відповідники мають спільний зміст "частина океану, моря, озера, річки, що вдається в суходіл; бухта" (укр. Корабель *зайшов у затоку,* пол. *Zatoka morska*). Для української лексеми це значення є єдиним, у польській мові на основі вторинної номінації виникли додаткові ЛСВ: розм. "залисина" (пол. *Zatoki na czole*), "розширення проїжджої частини вулиці за рахунок тротуару (зазвичай у формі трапеції) для паркування автомобілів або для місця зупинки міського транспорту" (пол. *Taksówka zatrzymała się w zatoce autobusowej*), анат. "простір в організмі людини або тварини, обмежений внутрішніми поверхнями стінок тіла; порожнина, пазуха" (пол. *Zatoki przynosowe. Zapalenie zatok*). Наведені кореляти належать до праслов'янського лексичного фонду, оскільки зводяться до псл. **zatoka* ← **za-tekti* "затекти, залити" ← **tekti* "текти" [Boryś, с. 731].

Значок – znaczek. Зміст, що збігається для обох іменників, – це "невеличка, переважно металева пластинка з певними зображеннями, якою нагороджують когось за заслуги або яку носять на знак солідарності з кимось, чимось, належності до якоїсь організації чи на згадку про визначну подію" (укр. *Значок майстра спорту*, пол. *Znaczek z flagą narodową*), "зображення, що має певне значення; умовний знак;

позначка" (укр. *Редактор ставив значки на берегах*, пол. *Zrobić znaczek na liście obecności*). У польській мові слово *znaczek* використовується також на позначення поштової марки або іншого знаку оплати, пор. пол. *Znaczek pocztowy, skarbowy*. Аналізована пара слів є континуантами псл. *znakъ, що, у свою чергу, походить від дієслова **znati* "знати" [ЕСУМ ІІ, с. 269-270; Boryś, с. 743].

Маєток – majątek. Обидва кореляти позначають земельне володіння поміщика, найчастіше із садибою та будинком; поміщицький будинок (укр. Управитель маєтку, пол. *Zarządzać majątkiem ziemskim*). До семантичної структури польської лексеми входять також семи "речі, які комусь належать на праві власності; майно" (пол. *Wspólny majątek. Podział majątku*), "багатство" (пол. *Roztrwonić majątek*), "велика сума грошей" (пол. *Wydać na coś majątek*), пор. рос. *Потратить на что-то целое состояние*. Семантика "володіння чимось" притаманна мотивуючій основі псл. **majQt-*, яка зводиться до дієслова псл. **jьměti* "мати" [ЕСУМ ІІІ, с. 358; Boryś, с. 311].

Місяць – miesiąc. Обидва слова походять від псл. **měsęcь* й використовуються на позначення проміжків часу, на які поділяють рік у сучасному календарі (укр. *Лютий – другий місяць року,* пол. *Wyjechać na miesiąc*). В українській мові *місяць* має також зміст "найближче до Землі небесне тіло, супутник Землі, що світить відображеним сонячним світлом" (укр. *Молодий місяць*), пор. пол. *księżyc*. Зауважимо, що спільнокореневі відповідники *місячник* та *miesięcznik* також перебувають у відношеннях включення, оскільки обидва слова позначають книжку, журнал, періодичне видання, що виходять раз на місяць, проте українська лексема має додатковий сенс "проміжок часу в 30 днів, призначений для якоїсь роботи або проведення громадської кампанії" (укр. *Місячник допомоги хворим дітям*).

Навушник – nausznik. Як в українській, так і в польській мові обидві лексичні паралелі виступають переважно у множині й номінують частину головного убору, що закриває вуха (укр. *Шапка з навушниками*, пол. *Czapka z nausznikami*). Однак, семантичний обсяг української лексеми є ширшим, оскільки позначає пристрої, що надіваються на вуха і слугують для сприйняття електричного сигналу на звуковій хвилі, пол. *słuchawki* (укр. *Навушники до плеєра*), а також частину вуздечки, що міститься поза вухами коня. У розмовній українській мові особу, яка доносить, також називають *навушником*, пор. *Цей навушник знову побіг до директора*. Внутрішня форма аналізованих лексем є прозорою: навушник – це те, що надівається на вуха. Формально подібні кореляти ***нашийник – naszyjnik*** хоч і номінують предмети, що надіваються на шию, але ці предмети є різними: укр. *нашийник* "ремінець або металеве кільце із застібкою, що надівається на шию тварини" (укр. *Тягнути пса за нашийник*), пор. пол. *smycz*. Пол. *naszyjnik* "намисто; кольє" (пол. *Naszyjnik z pereł. Złoty, diamentowy naszyjnik*).

Пам'ятка – pamiątka. Лексеми зводяться до псл. **pamętь* "пам'ять" й мають спільний сенс "предмет, що слугує нагадуванням про когось, щось" (укр. *На полицях стояли сувеніри – пам'ятки про далекі подорожі, пол. Pamiątki z wakacji)*. Зауважимо, що українське слово супроводжується у лексикографічних джерелах кваліфікатором *розмовне*, тоді як польське є нейтральним за своїм стилістичним забарвленням. Семантична структура української лексеми не обмежується наведеним тлумаченням, вона є значно ширшою, оскільки містить ще чотири ЛСВ зі спільною значеннєвою рисою "пам'ять, нагадування про щось", а саме: "предмет матеріальної культури минулого" (укр. *Старовинні пам'ятки*), "твір стародавньої писемності або музичного мистецтва" (укр. *Пам'ятка писемності*), "інструкція" (укр. *Пам'ятка учневі*), розм. церк. "поминальна книжечка" (укр. *Записати в пам'ятку*).

Перстень – pierścień. Лексеми походять від псл. **prstъ* "палець" й позначають каблучку, переважно з дорогого металу (золота, срібла), часто оздоблену каменем, що її носять на пальці як прикрасу (укр. *Золотий перстень з бірюзою*, пол. *Pierścień z brylantem*). Варто відзначити, що слово pierścień обмежене у своєму функціонуванні до книжного стилю, у наведеному сенсі частіше функціонує зменшено-пестливий дериват *pierścionek*. Характерна форма пальця слугувала основою для виникнення похідних значень аналізованої лексеми в польській мові, а саме "пасмо волосся, локон" (пол. *Włosy w pierścieniach potargał wiatr*), "пояс, кільце" (пол. *Pierścień murów obronnych*). Наступні ЛСВ функціонують у різних галузевих терміносистемах: хім. "взаємопов'язані групи атомів; кільце" (пол. *Atomy węgla są połączone w pierścień*); фіз. "групи оптичних явищ в атмосфері, що виникають унаслідок заломлення світла у кристаликах льоду, з яких складаються перисті хмари, тумани; гало (пол. *Pierścień księżyca*); тех. "кільце" (пол. *Pierścienie tłokowe*); зоол. "один із поздовжньо розміщених члеників тіла, з яких складається організм деяких тварин; сегмент" (пол. *Pierścienie tułowia*).

Умова – umowa. Обидві споріднені лексеми зводяться до дієслова псл. **mlviti* "говорити" й мають спільне значення "взаємна усна чи письмова домовленість про щось; угода, договір" (укр. *Підписати умову*; пол.*Zawrzeć umowę o pracę*). Проте семантична структура українського корелята є значно ширшою й містить елементи значення, властиві польському запозиченому з німецької *warunek*: "необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чогось або сприяє чомусь" (укр. *Обов'язкова умова гармонійного розвитку дитини – ознайомлення її з найкращими взірцями дитячої літератури*); "обставини, за яких відбувається щось" (укр. *У таких умовах неможливо працювати); "правила" (укр. Технічні умови роботи верстата*); "вимога, пропозиція" (укр. *Працювати на вигідних умовах*). Крім того, українська лексема є математичним терміном, пор. *Умова в теоремі, задачі*.

Кореляти, що мають в одній з мов додаткові конкретні та абстрактні семи.

Вклад – wkład ← *вкладати, wkładać* ← псл. **vъ-klasti* "укласти". Українська лексема має лише одне значення "грошова сума, внесена до банку" (укр. *Мати вклад у банку. Терміновий вклад*). Семантика польського відповідника є значно ширшою, крім "фінансового" змісту (*Wycofać swój wkład z banku. Wkład pieniężny*), вона має також додаткові конкретні й абстрактні семи "внутрішній замінний елемент якогось предмета" (*wkład do długopisu, do filtra; wymienny wkład*), "щось цінне, внесене в громадську справу, науку, літературу та ін., особиста частина спільної роботи" (*Wkład Polaków w rozwój światowej nauki. Jego wkład w to przedsięwzięcie jest ogromny*).

Зауважимо, що українським відповідником польської лексеми в останньому переносному значенні є укр. ***внесок***, що походить від дієслова укр. *внести* (*Його внесок у розвиток української літератури важко переоцінити*). Українське слово є синонімом до вклад, оскільки використовується на позначення грошей, які хтось сплачує організації, установі тощо; грошей або цінностей, які сплачує учасник для набуття своєї частки в статутному фонді товариства, пор. укр. *Членський / страховий внесок. Сплатити свій внесок у статутний фонд.* Формально подібний польський корелят ***wniosek*** ← пол. ***wnieść*** "внести" не співвідноситься зі сферою економіки й фінансів, а має відмінні від українського відповідника значення, пор. "проект, пропозиція" (*Wystąpić z wnioskiem. Odrzucić / przyjąć / uwzględnić wniosek. Głosować za wnioskiem*); "висновок, остаточна думка про щось" (*Wyciągnąć / sformułować wniosek. Fałszywy / oczywisty wniosek*); "прохання, заява" (*Złożyć wniosek o odszkodowanie. Wniosek o skierowanie do sanatorium*).

Гора – góra. Обидві лексеми мають спільне конкретне значення "підвищення над місцевістю або серед інших підвищень" (укр. *Відпочивати в горах*, пол. *Pasmo gór*) й абстрактне переносне значення, що розвинулося на основі конкретного "велика кількість чогось, складена в купу; багато чогось" (укр. *Гори книжок*, пол. *Góra książek*). Семантичний обсяг польського відповідника є ширшим, бо містить дві додаткові семи "верхня частина чогось" (пол. *Zmierzy pan tylko górę garnituru czy też spodnie?*), а також розм. "керівні державні органи; влада" (пол. *Góra nie dostrzegła problemów szarego człowieka*). Аналізовані кореляти являють собою континуанти псл. **gora* з конкретним сенсом "гора" [ЕСУМ I, с. 562; Boryś, s. 175].

Квас – kwas. У досліджуваних мовах ці кореляти об'єднані спільним значенням "кислуватий напій, який готують із житнього хліба або житнього борошна із солодом" (укр. *Смачний квас*, пол. *Napić się kwasu chlebowego*) ← псл. **kvasъ* "кислий смак, щось кисле, кислий напій ← **kysnǫti* "киснути, бродити" [ЕСУМ II, с. 415-416; Boryś, s. 277]. Семантична структура польської лексеми містить ще чотири ЛСВ, безпосередньо пов'язані з первинною семантикою кислого смаку, пор. "хімічна сполука (зазвичай кисла на смак), яка містить водень, що може заміщатися металами під час утворення солей; кислота" (пол. *Kwas azotowy, solny*), "кисла речовина; кислий смак; запах, що асоціюється з кислим смаком" (пол. *Kwas kapuściany*), "речовина, що викликає кисле бродіння, закваска" (пол. *Chleb na kwasie*). У розмовному варіанті польської мові функціонує також форма множини аналізованої лексеми у переносному метафоричному сенсі "непорозуміння, ворогування; сварка, скандал, неприємна ситуація" (пол. *Kwasy między szwagrami*).

Кореляти, що мають в одній з мов додаткові абстракнті семи. Таких одиниць зафіксовано найменше.

Генетично спорідненими словами, що походять від псл. **mlviti* "говорити", є пара ***вимова – wymowa***. Український та польський іменники пов'язані спільними значеннями "спосіб вимовляння слів, окремих звуків" (укр. *тверда вимова шиплячих*, пол. *wymowa nosowych*), а також "особливості звукової системи якої-небудь мови, діалекту" (укр. *галицька вимова*, пол. *wymowa krakowska*). Семантичний обсяг польського відповідника є ширшим, він налічує ще два ЛСВ, які супроводжуються у словниках відповідними кваліфікаторами: книжн. "здатність, уміння гарно, майстерно говорити; ораторський хист; красномовність" (пол. *mieć wrodzony dar wymowy*); перен. "зміст, сенс, значення" (пол. *wymowa gestu/wypowiedzi; wymowa jego słów była oczywista*).

Біда – bieda. Спільне значення цих корелятів "нещастя, лихо, неприємності", пор. укр. *справжня біда, сталася біда*, пол. *straszna bieda – dziecko nie chce jeść; wpakować się w biedę.* Слід зауважити, що цей зміст характерний для розмовної польської мови, у літературному ж варіанті вживається пол. *nieszczęście*. Перше значення аналізованої польської лексеми є "бідність", пор. *Bieda zajrzała mu w oczy. W swoim życiu nieraz zaznał biedy*. Обидва когнати походять від псл. **běda* з широким спектром негативно маркованих значень "нещастя, страждання", "бідність, нужденність", "необхідність, примушення". Цікавим є семантичний розвиток аналізованої лексеми. Вона утворена від дієслова псл. **běditi* зі значенням "змушувати, схиляти до чогось, перемагати", тобто **běda* – це "примушення, необхідність" → "стан, що викликає жалість; нещастя, недоля, страждання" → "бідність, нужда, злидні" [Boryś, с. 27].

Висновки. Таким чином, як показали результати нашого дослідження, в

українській та польській мовах існує значна кількість формально подібних лексичних корелятів спільнослов'янського походження, семантична структура яких повністю не збігається. Описані відповідники, що перебувають у відношеннях семантичного включення, свідчать про те, що у групі українсько-польських корелятів з додатковими конкретними семами значно більше, ніж з абстрактними. Зіставивши кількість лексико-семантичних варіантів, можна зробити висновок про те, що семантика польських слів загалом є ширшою, об'ємнішою, порівняно з українськими, причому всі додаткові семи виявляють безпосередній зв'язок з первинним значенням етимона.

Результати проведеного дослідження можуть становити підґрунтя для подальшого поглибленого вивчення причин і шляхів семантичного розгалуження когнатів, простеження особливостей їхнього семантичного та формально-деривaційного розвитку в українській та польській мовах, комплексне дослідження цих лексичних одиниць за ономасіологічними та семасіологічними параметрами.

Л і т е р а т у р а :

1. *Гак В. Г.* Сопоставительная лексикология (на материале французского и русского языков). – М. : Книжный дом "Либроком", 2010. – 264 с.
2. *Кочерган М. П.* Зіставне мовознавство в Україні: здобутки і перспективи // Ucrainica II. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka , literatury a kultury. – Olomouc, 2006. – С. 15-22.
3. *Манакин В. Н.* Сопоставительная лексикология. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
4. *Манакін В. М.* Лексика української та інших слов'янських мов у зіставному вивчення // Ucrainica II. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka , literatury a kultury. – Olomouc, 2006. – С. 37-44.
5. *Федоров А. В.* Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). – СПб. : Филологический факультет СпбГУ. – 416 с.
6. *Черниш Т. О.* Історико-типологічна семасіологія та її роль у лінгводидактиці // Рукопис.

Д ж е р е л а :

1. Кононенко, Співак – Кононенко І., Співак О. Українсько-польський словник міжмовних омонімів та паронімів. – К. : Вища школа, 2008. – 343 с.
2. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7-ми тт. / гол. ред. О. С. Мельничук. – К. : Наукова думка, 1982-2002. – Т. 1-5.
3. Boryś – Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2005. – 864 s.

Статья посвящена контрастивному описанию семантической структуры лексических коррелятов праславянского происхождения в украинском и польском языках, состоящих в отношениях семантического включения.

***Ключевые слова**: семантический объем, семантическая структура, внутренняя форма, коррелят, когнат.*

This article is devoted to contrastive descritpion of lexical correlants semantic structures of Proto-Slavic origin in urkraininan and polish languages which in relation of semantic inclusion.

***Key words**: semantic volume, semantic structure, inner form, correlant, cognant.*